

<https://doi.org/10.53656/his2025-1-5-pro>

*Civilization Boundaries
Цивилизационни граници*

ПРОГРАМИТЕ НА КОРПУСА НА МИРА В БЪЛГАРИЯ (1991 – 2013): ЦЕЛИ И РЕАЛИЗАЦИЯ

Гл. ас. д-р Симона Самуилова

*Институт за исторически изследвания –
Българска академия на науките*

Abstract. The purpose of this article is to examine the activities of the Peace Corps in Bulgaria as an instrument of US “soft power”. It is based on research and analysis of documents from the archive of the Ministry of Foreign Affairs, annual reports and evaluations of the effectiveness of the volunteer organization during the period of its activity in the country (1991 – 2013). Using a chronological and thematic approach, the objectives of the organization are outlined. They combine a complex balance between the commitment and voluntary two-year service of thousands of Americans to promote „peace” and „understanding” among nations and the organization’s strategic goals of supporting US foreign policy interests in Central and Eastern Europe after the end of the Cold War. In Bulgaria, these are to promote economic reforms in the transition from a planned to a market economy (economic), to increase American influence (geostrategic), to promote democracy and to strengthen the pro-Western orientation of the younger generations (political).

Keywords: Peace Corps; soft power; public diplomacy; USA; Bulgaria

Корпусът на мира е рожба на Студената война (1961 г.), разглеждана като своеобразна битка между САЩ и СССР за „спечелване на сърцата и умовете“ на хората в Азия, Африка и Латинска Америка. От средата на 50-те години на XX в. Москва полага успешни усилия за изпращане на голям брой технически специалисти от Източния блок и за сключване на икономически и военни споразумения за помощ, създавайки усещане сред американските политици, че Съединените щати загубват силата и позициите си в развиващите се държави. Особено силен удар за Вашингтон се оказва загубата на Куба, намираща се само на 80 км от Флорида, която от 1959 г. насетне се превръща в съюзник на Кремъл, подлагайки на изпитание доктрината „Монро“ от 1823 г. за военнополитически контрол на САЩ над Западното полукуло. В отговор президентът Джон Кенеди учредява Американската агенция за международно развитие и доброволчески Корпус на мира (КМ), който ще се

превърне през следващите десетилетия в едно от най-ефективните оръжия на т. нар. мека сила – термин, въведен в теорията на международните отношения от Джоузеф Най в началото на 90-те години на XX век. Според него американската мощ не може да съществува единствено на базата на използване на „твърда сила“ – военни и икономически стимули и заплахи, следователно мощта на Съединените щати трябва да се трансформира, за да се оформи по-добре и да оказва влияние върху други държави чрез силата на привличането (Nye 1990, p. 18). Корпусът на мира може да се разглежда не само като „оръжие“ на „меката сила“ на Вашингтон, но и като част от инструментариума на публичната дипломация (public diplomacy). Последната представлява съвкупност от практики за генериране на положителен образ на една държава в чужбина с оглед на постигане на външнополитическите ѝ цели. Сред тях могат да се посочат: културен и образователен обмен, информационни програми, образователна дипломация, медийна дипломация и др. В този контекст някои изследователи приемат програмите на доброволческата организация като форма на т. нар. гражданска дипломация (Magu 2018, p. 11; Yu 2015). Основание за това им дава фактът, че за разлика от някои по-големи организации за развитие (като Американската агенция за международно развитие и Световната банка), които създават програми и отделят ресурси на правителствена основа (government-to-government), дейностите на КМ се осъществяват на принципа от „хората за хората“ (people-to-people), целящ изграждане на доверие между доброволците и бенефициентите на помощ, превръщайки службата в „лицето“ и символа на американската чуждестранна помощ.

В българската историография програмите на Корпуса на мира са разглеждани в единични публикации, посветени на създаването (Samuilova 2018) и навлизането на организацията в държавите от бившия Източен блок след 1989 г. (Samuilova 2020). Изследването на целите и реализацията на програмите на доброволческата организация в България, което представлява целта на настоящата публикация, е логично продължение на посочените две статии. То е важно от гледна точка на по-пълното изясняване на усилията за разширяване на американското влияние върху бившите съветски сателити чрез използване на инструментите на „меката сила“. Актуалността на публикацията е породена от слабия интерес в съвременната българска историография към проблемите на публичната дипломация на САЩ след 1989 г., на фона на превръщането ѝ в една от най-дискусионните теми в международните отношения. Хронологичният обхват на изследването обхваща годините на действие на програмите на Корпуса на мира в България (1991 – 2013 г.) и президентските администрации на: Джордж Буш-старши (1989 – 1993), Бил Клинтън (1993 – 2001), Джордж Уокър Буш (2001 – 2009) и Барак Обама (2009 – 2017).

От своето създаване през 1961 г. Корпусът на мира си поставя три основни стратегически цели: изпращане на доброволци в чужбина, за да „насърчат

световния мир“, като подобряват живота на хората, на които служат; оказване на помощ на другите да разберат американската култура и споделяне на опита си с американците у дома¹. В допълнение към тях организацията развива специфични стандарти за осигуряване на съгласуваност и ефективност на доброволческата служба, основани на няколко ключови принципа. На първо място, получаване на покана от приемащата държава, което означава, че Корпусът на мира може да работи единствено в страни, заявили нужда от помощ и доброволци. Вторият принцип включва развиване на партньорски взаимоотношения с чуждестранни правителства и местни общности чрез сключване на двустранни споразумения, определящи приоритетни области за работа, както и конкретните нужди. На трето място, оказване на помощ за устойчиво развитие и насърчаване в приемащите държави на дългосрочни социални и икономически реформи и подобрения. На четвърто място, Корпусът се посвещава на създаване на проекти с идеята за тяхното продължаване след изтичане мандата на доброволците. На пето място, проектите трябва да имат значително положително въздействие върху приемащите страни, а неговата липса може да доведе до прекъсване дейността на организацията.

Първото десетилетие от съществуването на КМ е период на бърз растеж посредством увеличаване броя на доброволците и поставяне на фокус върху межкултурните аспекти на тяхната служба. Подемът от 60-те години е последван от значително свиване на бюджета и числеността на доброволците през 70-те години на XX в., вследствие на което Агенцията започва да отдели по-голямо внимание на набиране на висококвалифицирани специалисти (като лекари, агрономи и инженери), каквито се търсят все по-усилено от държавите бенефициенти на чуждестранна помощ. През 80-те години на XX в. бюджетът на Корпуса започва да нараства умерено с оглед на постигане на определената през 1985 г. от Конгреса цел за достигане на доброволците до 10 хиляди души². В края на десетилетието организацията не успява да постигне напредък в реализирането на тази задача, както и за привличане и задържане на квалифицирани доброволци въпреки подкрепата за КМ от страна на президентската администрация на Роналд Рейгън.

Драматичните събития в Източна Европа в края на 1989 г. провокират наследника на Рейгън – Джордж Буш-старши – да натовари законодателната и изпълнителната власт със задачата за бърза ответна реакция на промените. Подкрепата за демократичното преобразуване на държавите от региона се превръща в задача от първостепенна важност за националните интереси на САЩ. Тя е регламентирана с приемането на Закон за подпомагане на източно-европейските демокрации (Support for East European Democracy Act of 1989/ SEED Act) в края на ноември същата година, предвиждащ програми за оказване на съдействие на страните, предприели стъпки към „институционализиране на политическата демокрация и икономическия плурализъм“³. Корпусът

на мира е една от 17-те федерални агенции, която получава допълнително финансиране от бюджета чрез SEED през 1990 г. за въвеждане на програмите си в Централна и Източна Европа, към които организацията пренасочва допълнителни средства от инициативите си в Азия, Африка и Латинска Америка. С подкрепата на президентската администрация на Буш-старши и Конгреса, под ръководството на Пол Ковърдейл (1989 – 1991) и на наследилата го на поста през 1991 г. Илейн Чао (1991 – 1993), КМ създава 18 нови програми в страните от бившия Източен блок⁴. Те са изградени на базата на следване на специфична стратегия за идентифициране на областите, в които доброволците могат да окажат най-голямо въздействие за процеса на демократизация и за привличане на населението към Запада. След посещения на служителите на Корпуса на мира в отделните държави и запознаване с техните най-неотложни нужди са определени три програмни области за оказване на помощ: образование, развитие на частно предприемачество и екология.

Първите контакти между Корпуса на мира и България датират от месец април 1990 г., когато Пол Ковърдейл (1989 – 1991) посещава София. През септември той пристига на второ посещение, по време на което се среща с вицепрезидента Атанас Семерджиев и с министъра на просветата Константин Косев. На 27 септември 1990 г., по време на първата визита на президента д-р Желев във Вашингтон, Ковърдейл и заместник-министърът на външните работи Стефан Стайков подписват двустранно споразумение за навлизане на програмите на доброволческата организация в България⁵. На 7 юни 1991 г. по време на посещението на вицепрезидента на САЩ Дан Куейл в София е официално открит офис на Корпуса на мира, предназначен да приеме и подготви първата група от 26 доброволци. Те получават интензивно тримесечно езиково обучение и културна ориентация, след което започват да работят в различни социални и образователни организации и институции в цялата страна. По време на двугодишната си служба доброволците са настанявани в български семейства с идеята за интегрирането им в местните общности с оглед създаване на дълготрайни приятелски взаимоотношения.

Образованието е първата и най-голяма програма на Корпуса на мира в Централна и Източна Европа, в която са ангажирани около 40% от всички доброволци⁶. Те работят в подкрепа на една от най-търсените инициативи на организацията – за преподаване на английски език (Teaching English as a Foreign Language/TEFL). В началото на 90-те години на XX век популярността на програмата се дължи на засилването на интереса към английския език в ЦИЕ, което отразява геополитическата преориентация на централно- и източноевропейските държави от Изток на Запад след края на Студената война и дава възможност на Корпуса на мира да въведе програмата TEFL за кратък период навсякъде в региона. Тя е насочена към „подобряване на дългосрочната ефективност на обучението и преподаването на английски език“ с идеята за ангажиране на чуждестранна-

та аудитория, както и към разширяване на межкултурната осведоменост на младите хора за американската култура, общество и ценности с оглед на тяхното привличане към Запада. Последното се осъществява чрез провеждане на вторични проекти извън основната преподавателска и консултантска дейност на доброволците, като: развиване на програми за студентски или ученически обмен; изнасяне на лекции за САЩ; формиране на кръжоци по английски език; организиране на спортни мероприятия, летни лагери и школи; създаване на театрални трупи; провеждане на компютърни курсове; откриване на библиотеки и информационни центрове в помощ на ученици и учители; излъчване на радио и телевизионни програми и др.

Програмата „Бизнес и стопанско развитие“ е втората инициатива на КМ в България, която стартира през 1993 г.⁷ Тя е насочена към оказване помощ на държавни институции и частни лица с интерес към предприемачеството. Една от главните задачи на Програмата в страната включва пилотен проект за региона на Централна и Източна Европа, фокусиран върху изграждане на мрежа от бизнес информационни центрове в сътрудничество с Агенцията за международно развитие и Информационната агенция на САЩ. Съществуването им е базирано на концепцията, че хората, които започват да се занимават с бизнес, се нуждаят от лесен достъп до информация. По тази причина центровете трябва да осигуряват свободен достъп до специализирана информация под формата на списания, книги и електронни ресурси, както и да предлагат курсове, семинари, конференции и индивидуални консултации по право, търговски регулации, счетоводство, маркетинг, търговия, бизнес английски, развитие на комуникационни умения и т.н. Службата на доброволците от сектора включва организиране и провеждане на бизнес курсове или като основна, или като вторична задача, работа в регионалния офис на Агенцията за международно развитие в София, търговски камари и частни предприятия.

В желанието си да отговори бързо на призивите на Джордж Буш-старши и Конгреса за оказване на помощ на ЦИЕ, организацията създава новите си програми за региона, съкращавайки голяма част от обичайните си процедури по планиране на отделните видове дейности, обучение на служители и подготовка на доброволци⁸. Като резултат, Корпусът на мира се изправя пред сериозни предизвикателства, ограничаващи ефективността на програмните му дейности, породени от лошо създадени проекти, висок процент на текучество на кадри и преждевременно завръщане на доброволци. В България програмата TEFL има трудно начало поради липсата на подходящи условия за жилищно настаняване или на места за работа, вследствие на което организацията е принудена да преназначават повече от 25% от първите си доброволци. Въпреки че те се изказват, като цяло, положително към опита си в страната, мнозина поставят под въпрос необходимостта от службата си в български училища заради наличието на голям брой способни преподаватели по английски език⁹.

Втората програма на Корпуса на мира в България също има трудно начало, като половината от първата група доброволци напускат служба преди приключване на двугодишния си мандат, изразявайки неудовлетвореност от възложените им задачи, породена от липсата на институционална подкрепа на местно ниво и на независими финансови източници за създаване на информационни центрове.

Трудното навлизане на програмите на Корпуса на мира в България в началото на 90-те години на XX в. се дължи както на отсъствието на достатъчно добре разработени езикови курсове за подготовка на доброволци и на липсата на квалифицирани за региона на ЦИЕ служители, така и на нестабилната политическа обстановка в страната и честата смяна на правителства, затрудняваща комуникацията и сътрудничеството между организацията и българските власти. От друга страна, доброволците се изправят пред значителни различия в социалната и културната среда чрез изпращането им в отдалечени райони на България, което усложнява допълнително контактите им със служителите на Корпуса в централния офис в столицата.

Втората половина на 90-те години на XX в. свидетелства за разширяване обхвата на програмите на Корпуса на мира в резултат на решението на президентската администрация на Бил Клинтън от 1994 г. за увеличаване на финансирането и за модернизиране на доброволческата организация, като част от по-широката визия на президента за укрепване на международното сътрудничество начело със САЩ. В България разрасналата се финансова подкрепа спомага за създаване на единадесет американски бизнес центрове (American Business Centers) по програмата „Бизнес и стопанско развитие“, ръководени от доброволци магистри по бизнес администрация, които консултират и предоставят съдействие за създаване на контакти с американски компании на около 1000 – 1500 души на година¹⁰.

На учредяване на езикови ресурсни центрове и библиотеки, но в българското училище, се посвещават и доброволците по програмата TEFL. Докладите на КМ от втората половина на 90-те години на XX в. показват, че те преподават на постоянно нарастващ брой български ученици¹¹. Този процес отразява не само силния интерес към изучаване на английски език, довел до превръщането му в първи чужд език в средното образование, но е и белег за подобряване на сътрудничеството между КМ и българските образователни институции. Според статистическите данни през учебната 1990/1991 г. английски се изучава от 233 581 ученици, през 2000/2001 г. – от 388 348 от общо 867 354 учащи, а през 2013/2014 г. – от 500 072 от общо 606 277 ученици¹². Интересът към изучаване на западни езици в България след 1989 г., в съчетание с ниското заплащане на труда на педагозите през изследвания период и неравномерното разпределение на квалифицирани учители по чужди езици в отделните области на страната, пораждат според българските власти „частичен недостиг на

преподаватели по редица актуални нови дисциплини и най-вече по английски език¹³, особено силно изразено в по-малките населени места. Възползвайки се от него, Корпусът на мира започва да изпраща доброволци – учители, които допринасят за повишаване нивото на владеене и на преподаване на английски език по няколко начина. На първо място, като „носители на езика“ (native speakers), те осигуряват на учениците автентичен контакт с английския и неговата употреба, повишавайки мотивацията на учащите и насърчавайки ги да гледат на езика като средство за комуникация, а не само като учебен предмет. На второ място, те са изпращани предимно в райони, страдащи от липса на квалифицирани кадри, където освен с преподавателска дейност развиват програми за обучение на учители и работят в екипи с български педагози с цел обмяна на опит. На трето място, в условията на намаляване на бюджета за образование в България през 90-те години на XX в. поради икономическата криза в страната, доброволците въвеждат съвременни методи на преподаване и аудиовизуални ресурси, каквито липсват в българското училище, насочени към насърчаване на активното участие на учениците в учебния процес. На четвърто място, Корпусът на мира провежда редовен мониторинг и обратна връзка от страна на доброволци и партньорски организации – училища за идентифициране на слабости и за повишаване ефективността на програмата TEFL. Мониторингът предоставя информация за текущото състояние, позволявайки да се откриват слабости, а обратната връзка дава възможност за разкриване на конкретни проблеми, като липса на ресурси, неясноти в комуникацията или пречки пред осъществяване на доброволческите проекти.

През 1995 г. увеличената финансова подкрепа от страна на Вашингтон по време на управлението на Бил Клинтън спомага за стартиране в България и на третата специфична за региона на ЦИЕ програма – „Околна среда“¹⁴. Тя е насочена към повишаване на обществената осведоменост по отношение на екологичните проблеми в страната, укрепване на организационния капацитет на местните неправителствени организации и насърчаване на екологичното образование на всички нива. Доброволците от областта помагат за развитие на екологични и образователни теми в училище, включват се в усилията за защита на природни паркове, насърчават създаване на местни проекти за възстановяване на околната среда, събират информация за екологичните проблеми в страната. Някои работят като консултанти на местните власти и на зараждащите се неправителствени организации, посветени на опазване на околната среда.

Разрастването на обхвата на дейността на Корпуса на мира в България в средата на 90-те години на XX в. е съпроводено с разширяване сътрудничеството на организацията с българските институции на централно ниво. През 1996 г. е подписан Меморандум за разбирателство между бюрото на КМ в страната и МОИ¹⁵, който определя задълженията на двете страни за осигуря-

ване на подходящи условия за работата на американските учители доброволци по програмата TEFL в средните общообразователни училища. Документът отразява нов етап от развитието на съвместните дейности, насочен към приобщаване на доброволците към образователната общност в България чрез включването им в различни обществени проекти наравно с преподавателската им дейност. От 1996 г. насетне се въвежда и процедура за награждаване на доброволците със сертификат като признание за добре свършената от тях работа, утвърден от Корпуса на мира и от Министерството на образованието¹⁶.

На 26 май 1998 г. е сключено Рамково споразумение между Министерството на околната среда и водите и КМ на САЩ в България за сътрудничество при разглеждане на екологични проблеми на регионално и местно ниво¹⁷. С неговото подписване МОСВ се ангажира със задължението да предоставя информация и подкрепа за работата на доброволците по програмата „Околна среда“, а Корпусът се задължава да се съобразява с препоръките на Министерството при разпределението на доброволците по градове и организации, както и да предоставя информация за тяхната работа в страната. На 7 април 1999 г. е подписано и споразумение между Корпуса на мира и Министерството на промишлеността, което създава обща рамка на взаимоотношенията в подкрепа на програмата „Бизнес и стопанско развитие“¹⁸.

В началото на 1998 г. Бил Клинтън предлага на Конгреса увеличаване на финансирането на КМ с 48 млн. долара към бюджета му от 222 млн. долара с цел достигане броя на доброволците до 10 хиляди души през 2000 г., определяйки Корпуса за „един от най-добрите примери за служба на гражданите“¹⁹. Неговият наследник на поста – Джордж Уокър Буш – също подкрепя високото ниво на финансиране на доброволческата организация по време на осемгодишното си управление. След терористичните нападения от 11 септември 2001 г. президентската администрация предприема мащабна информационна кампания за разпространение на американските ценности по света. Обявената от Буш война срещу тероризма, според която „или сте с нас, или сте против нас“ (Рауне 2009, р. 21), прераства в пълномасщабна война срещу Афганистан и Ирак. Тя води до засилване на антиамериканските настроения по света и провокира дебат за бъдещето на американската публична дипломация и на нейните „инструменти“ за спечелване на обществено одобрение. През 2002 г. Джордж У. Буш призовава за удвояване броя на доброволците на КМ като част от инициативата му за подобряване на международния облик на САЩ²⁰. Идеята му обаче не се осъществява както заради бюджетни ограничения, така и заради наличието на проблеми със сигурността на доброволците, породени от риска от терористични нападения.

По време на управлението на Джордж У. Буш в България навлиза програмата „Младежко развитие“ (2004), насочена към развитие на лидерски умения сред младите хора. Една част от доброволците от сектора са настанявани в

неправителствени организации, оказващи подкрепа на младежки инициативи. Друга част подпомагат грижите в домове за сираци и специални училища. Важните области на дейност включват: младежка заетост; обучение по предприемачество и умения за живот; насърчаване на толерантността и разрешаване на конфликти; застъпничество за участието на младежите в развитието на техните общности чрез програми за обучение. Много доброволци работят с маргинализирани млади хора от малцинствени групи в помощ за „изграждане на капацитета им за създаване на положително бъдеще в региона, където трафикът на хора, децата на улицата, употребата на наркотици и алкохол, проституцията и липсата на образование са проблем за младите“²¹. През 2007 г. доброволците от програмата „Младежко развитие“ подкрепят инициативата на Министерството на младежта и спорта за предоставяне на повече възможности за личностно развитие на всички младежи в страната и програмата на Държавната агенция за закрила на детето за подобряване условията на живот на повече от тридесет хиляди деца, живеещи в сиропиталища и други държавни институции. След приемането на България в Европейския съюз доброволците от програмата „Бизнес и стопанско развитие“ започват да оказват помощ за създаване и управление на проекти, финансирани от структурните фондове на ЕС. Същевременно доброволците по програма TEFL помагат за повишаване на осведомеността сред младежите за опасностите от трафика на хора, работят с ученици и преподаватели за организиране на благотворителни кампании, развиване на бизнес умения, осведоменост за ХИВ/СПИН и др.

През 2008 г. под влияние на директора на Корпуса на мира Роналд А. Четър (2006 – 2009), организацията стартира поредица от проучвания за определяне на въздействието си по света. През 2009 г. фокусът на изследването в България е насочен към извършване на оценка на ефективността на програмата TEFL по отношение на постигане на първите две стратегически цели на Агенцията. То констатира, че първата цел (оказване на помощ „за посрещане на нуждите“ на хората) е постигната, като 97 % от респондентите (ученици, учители и училищна администрация) съобщават за подобрения във владението на английски език от страна на учащите²². По отношение на втората стратегическа цел (по-добро разбиране на американците сред местните общности) 94 % от респондентите посочват, че имат задълбочено и умерено разбиране за американците след взаимодействието си с доброволци. Изследването на програмата TEFL в България заключава, че: „Като цяло, участниците подобриха уменията си по английски език, а учителите подобриха достъпа си до учебни ресурси. Учителите продължават да използват професионалните си умения, придобити от доброволците, и почти всички участници са придобили по-положително мнение за американците“²³.

От 2009 г. насетне Барак Обама продължава политиката на своя предшественик за подобряване на международния облик на САЩ чрез увеличаване на

финансовата подкрепа за програмите на публичната дипломатия. През 2010 г. изпълнителната власт се обръща с искане към Конгреса за 446 млн. долара за Корпуса на мира, което представлява значително увеличение на бюджета му в сравнение с предходните години. Въпреки че президентът не успява да постигне обявената цел от началото на първия си мандат за удвояване броя на доброволците, техният брой достига до исторически върхове в края на осем-годишното му управление, както и до укрепване на организацията²⁴.

През юни 2010 г. директорът на Корпуса на мира – Арън Уилямс (2009 – 2012) – създава доклад за оценка на доброволческата организация, който представя пред Конгреса. Той очертава текущите инициативи и стратегии, както и предложения за подобряване и реформиране на доброволческите програми. Документът включва препоръки за процеса, чрез който КМ определя бъдещи закривания на програми и проекти. В него е посочено, че от преустановените между 2000 г. и 2010 г. програми почти 75 % са резултат от опасения за безопасността и сигурността на доброволците. Останалите 25 % включват прекратяване на дейността на КМ в шест централно- и източноевропейски държави в резултат на намаляването на търсенето на уменията, предлагани от доброволците, както и на наличието на външно финансиране след приемането им в Европейския съюз²⁵. Въпреки че България става член на ЕС през 2007 г., доброволческата организация решава да продължи програмите си в страната, подчертавайки своето значение за стабилността на Балканите в контекста на етническите конфликти в бивша Югославия. По думите на Корпуса на мира: „Позицията на България в Югоизточна Европа я превръща в ориентир за регионалната стабилност на Балканите. Ако България успее да се превърне в отворена и просперираща държава, това ще покаже на другите страни в региона, че обществата, които са ангажирани с откритост и етническа толерантност, постигат повече – в икономически, социален и политически план“²⁶.

През второто десетилетие на XXI век, в унисон с политиката на Барак Обама за устойчиво развитие, Корпусът на мира се фокусира върху програми, които стимулират дълготрайни промени в местните общности. В България те намират израз в навлизане на програмата „Местно и организационно развитие“, която обединява инициативите „Околна среда“ и „Бизнес и стопанско развитие“ от 2009 г. насетне. Тя протича в близко сътрудничество с българските власти чрез сключване на Рамково споразумение между Министерството на икономиката и енергетиката и Корпуса на мира през същата година²⁷. Програмата е насочена към оказване на помощ на общински администрации и кметства, неправителствени организации, читалища и др. Доброволците от областта работят с българските си партньори по малки общински инфраструктурни проекти, подпомагат развитието на туризма, организират дейности по опазване на околната среда, консултират и обучават предприемачи

от малкия и средния бизнес, подпомагат местни организации в създаване на партньорски мрежи.

По време на осемгодишното управление на Обама Корпусът на мира се фокусира върху присъствието си в стратегически за президентската администрация региони като Африка и Азия. Това води до изтегляне на организацията от държави, които според нея „са извършили относително по-високо ниво на развитие“²⁸. През 2012 г. КМ включва в тази категория България и Румъния, аргументирайки изтеглянето си от двете балкански страни с членството им в ЕС и с подобряване на икономическото им състояние. Работата на последните доброволци в България приключва през 2013 г. За период от 22 години в страната служат около 1300 американски доброволци, които според организацията „са постигнали до голяма степен“ генералните ѝ цели²⁹.

Програмите на Корпуса на мира представляват ефективен инструмент на американската „мека сила“ в България, тъй като допринасят за създаване на трайни връзки между българи и американци, спомагат за засилване на положителния облик на САЩ и за разпространение на американска култура и ценности сред младите поколения. Те съчетават сложен баланс между отдадеността и доброволната двугодишна служба на хиляди американци, насочена към насърчаване на „световния мир“ и „разбирателството“ между народите, със стратегическите цели на организацията в подкрепа на американските външнополитически интереси в ЦИЕ. След края на Студената война последните са насочени към стимулиране на икономическите реформи в условията на преход от планова към пазарна икономика (икономически), разширяване на американското влияние (геостратегически), насърчаване на демокрацията и укрепване на прозападната ориентация на населението (политически). През първото десетилетие на XXI в. програмите на Корпуса на мира в България се трансформират както под влияние на приоритетите на отделните президентски администрации в Белия дом, така и в резултат на приемането на страната в Европейския съюз. След 2007 г. те целят задълбочаване на двустранните отношения, демонстриране на ангажираност към развитието на България и изграждане на положителен имидж на САЩ.

Въздействието на програмите на Корпуса на мира като „инструмент“ на „меката сила“ се състои в изграждането на междуличностни връзки, обмен на идеи и култури. Вместо да налага влияние чрез икономически или политически средства, „гражданската дипломация“ разчита на привличането и на убеждението, което представлява същността на „меката сила“, а междуличностните контакти създават основа за позитивно въздействие. Инициативите на Корпуса на мира ангажират местните общности не само чрез развиване на дейности в множество сфери (образование, околна среда, предприемачество) за продължителен период, а и чрез адресирането си към широк спектър от социални и икономически предизвикателства, с които се сблъсква българската

държава в годините на прехода. Този елемент от дейността на КМ спомага за трансформиране на общностите отвътре и допринася за превръщането на организацията в успешен инструмент на американската „мека сила“ в България в периода 1991 – 2013 г.

БЕЛЕЖКИ

1. Peace Corps Meeting the Challenges of the 1990s. GAO Report to the Chairman, Legislation and National Security Subcommittee, Committee on Government Operations, House of Representatives, GAO/NSIAD-90-122, 1990, 2. Available from: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pcaaa147.pdf [Viewed 2024-12-12].
2. Peace Corps Act /P.L.87-293, as amended, Section 2b. Available from: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1083/pdf/COMPS-1083.pdf> [Viewed 2024-12-12].
3. АНОНИМЕН. 30.01.1990. *Съображения за разговорите на др. Бойко Димитров, министър на външните работи с Държавния секретар на САЩ Джеймс Бейкър в търговско-икономическата област*. In: оп. 47-4, а. е. 34, л.10. At: Дипломатически архив на Министерството на външните работи [АМВНР].
4. Peace Corps (1994), New Programs in Former Eastern Bloc Countries Should Be Strengthened. United States General Accounting Office, Washington D.C. December 19, 2. Available from: <https://www.gao.gov/assets/nsiad-95-6.pdf> [Viewed 2024-12-12] [Viewed 2024-12-12].
5. АНОНИМЕН. 12.02.1991. *Решение № 24 на МС за утвърждаване на споразумение между САЩ и Република България*. In: ф. 136, оп. 87, а. е. 340, л. 1. At: Централен държавен архив [ЦДА].
6. Peace Corps, Congressional Budget Presentation Fiscal Year 1992. United States Peace Corps, 143. Available from: <https://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1992.pdf> [Viewed 2024-12-12].
7. Peace Corps, Congressional Budget Presentation Fiscal Year 1993, 175. Available from: <https://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1993.pdf> [Viewed 2024-12-12].
8. Peace Corps (1994), New Programs in Former Eastern Bloc Countries Should Be Strengthened. United States General Accounting Office, Washington D.C. December 19, 4. Available from: <https://www.gao.gov/assets/nsiad-95-6.pdf> [Viewed 2024-12-12].
9. Ibid.
10. Peace Corps, Congressional Budget Presentation, Fiscal Year 1996, 108. Peace Corps, Congressional Budget Presentation, Fiscal Year 1998, 131. Available from: https://www.peacecorps.gov/about-the-agency/policies-and-publications/reports-and-documents/?publish_date__year=1996 [Viewed 2024-12-12] .

11. През 1996 – те са над 3000; през 1997 г. – над 4500; през 1998 – повече от 5000, през 2000 г. – 6 520; през 2001 г. – 6740; 2002 – 8600; 2003 – 6615; 2004 – 8700; 2005 – 7200. Данните са взети от годишните отчети на Корпуса на мира за България (Peace Corps, Congressional Budget Presentation, Fiscal Year 1996, 1997, 1998, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005).
12. Република България Национален статистически институт. Образование в Република България 2019, 41. Available from: https://priobshti.se/sites/default/files/uploads/docs/nsi_education_2017.pdf [Viewed 2024-12-12].
13. Дирекция „Бюджет“, Отдел „Микроикономически анализи“ на Министерство на финансите. Преглед. In: *Образованието – състояние, проблеми и възможности*, в. „Още инфо“, 30 август 2004. Available from: https://oshte-info.de-zorata.de/oshte.info/doc/other/023.htm#_Toc76046542 [Viewed 2024-12-12].
14. Peace Corps, Congressional Budget Presentation Fiscal Year 1996, 123.
15. ГЛАВЕВА, К. [главен експерт в УНС]. 11.12.1997 г. Информация за сътрудничеството между България и САЩ в областта на образованието и науката. In: оп. 55-6, а.е. 96, л. 24. At: Дипломатически архив на Министерството на външните работи [АМВнР].
16. Пак там.
17. МАНЕВА, Евдокия [министър]. 27.03.1998. *Писмо*. In: оп. 55-6, а.е. 126, л. 21. At: Дипломатически архив на Министерството на външните работи [АМВнР].
18. НИКОЛОВА, Ю. [зам.-министър]. 29.04.1999. *Писмо*. In: оп. 55-6, а.е. 113, л. 1. At: Дипломатически архив на Министерството на външните работи [АМВнР].
19. Los Angeles Times. Clinton Seeks 50% Hike in Ranks of Peace Corps, Jan. 1998. Available form : <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1998-jan-04-mn-4921-story.html> [Viewed 2024-12-12].
20. Fact Sheet: the President's Commitment to Strengthening the Peace Corps, February 15, 2002. Available from: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/02/text/20020215-4.html> [Viewed 2024-12-12].
21. Peace Corps, Congressional Budget Presentation Fiscal Year 2007, 87 – 88. Available from: <https://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/2007.pdf> [Viewed 2024-12-12].
22. Peace Corps Bulgaria Host Country impact study. Available from: https://files.peacecorps.gov/multimedia/pdf/opengov/PC_Bulgaria_Summary_Report.pdf [Viewed 2024-12-12].
23. Ibid.
24. През 2011 доброволците са 9095 души, а от 2013 г. до 2016 г. броят им продължава да нараства: Peace Corps, Annual Performance Report FY 2016, 43. Available from: <https://www.peacecorps.gov/about-the-agency/policies-and-publi>

- cations/reports-and-documents/?publish_date__year=2016&page=1#results [Viewed 2024-12-12].
25. Peace Corps. (2010a). A Comprehensive Agency Assessment. Available from: https://files.peacecorps.gov/multimedia/pdf/opengov/PC_Comprehensive_Agency_Assessment.pdf [Viewed 2024-12-12].
26. Peace Corps, Congressional Budget Presentation Fiscal Year 2007, 86.
27. Рамково споразумение за сътрудничество между Министерството на икономиката и енергетиката на Република България и Корпуса на мира на САЩ в България. В сила от 7 април 2009 г. Държавен вестник, брой 30 от 21. IV 2009.
28. The Peace Corps Performance and Accountability Report Fiscal Year 2012, 26. Available from: <https://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/2012.pdf> [Viewed 2024-12-12].
29. Peace Corps Office of Strategic Information, Research and Planning. Host Country Impact Study Bulgaria. Final Report prepared by the Office of Strategic Information, Research and Planning. Available from: file:///D:/Peace_corps/PC_Bulgaria_Report.pdf [Viewed 2024-12-12].

ЛИТЕРАТУРА

- САМУИЛОВА, С., 2019. Корпусът на мира: от идеята за доброволчеството до „оръжие“ на Студената война (между идеализма и прагматизма). В: ЕВТИМОВА, Т. (ред.). *Идеи, идеали – възход и крушение. Сборник с доклади от Международна научна конференция*, с. 417 – 425. Русе: Регионална библиотека Любен Каравелов. ISSN 978-619-7404-08-1.
- САМУИЛОВА, С., 2020. Експанзията на Корпуса на мира в Централна и Източна Европа след края на Студената война. *История*, Т. 28, №1, с. 48 – 59. ISSN: 08613710.
- MAGU, S., 2018. *Peace Corps and Citizen Diplomacy: Soft Power Strategies in U.S. Foreign Policy*. Lexington Books. ISBN 978-1498502405.
- NYE, J., 1990. *Bound to lead: The changing nature of American Power*. New York: Basic Books. ISBN 0465007449.
- PAYNE, G., 2009. President Barack Obama: Advocate of grassroots public diplomacy. *Tripodos*, vol. 24, no. 1, pp. 11 – 19. ISSN 11383305.
- YU, Z., 2015. Citizen Diplomacy- New US Public Diplomacy Strategy in the Middle East under the Obama Administration. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, vol. 9, no. 4, pp. 36 – 58. ISSN 1937-0679.

REFERENCES

- MAGU, S., 2018. *Peace Corps and Citizen Diplomacy: Soft Power Strategies in U.S. Foreign Policy*. Lexington Books. ISBN 978-1498502405.

- NYE, J., 1990. *Bound to lead: The changing nature of American Power*. New York: Basic Books. ISBN 0465007449.
- PAYNE, G., 2009. President Barack Obama: Advocate of grassroots public diplomacy. *Tripodos*, vol. 24, no. 1, pp. 11 – 19. ISSN 11383305.
- SAMUILOVA, S., 2019. The Peace Corps: from the idea of volunteerism to a Cold War ‘weapon’ (between idealism and pragmatism). In: EVTIMOVA, T. (Ed.). *Ideas, ideals – rise and fall. Proceedings of the International Scientific Conference*, pp. 417 – 425. Ruse: Luben Karavelov Regional Library. ISSN 978-619-7404-08-1.
- SAMUILOVA, S., 2020. The Peace Corps “expansion” into Central and Eastern Europe after the end of the Cold War. *Istoriya–History*, vol. 28, no. 1, pp. 48 – 59. ISSN 0861–3710.
- YU, Z., 2015. Citizen Diplomacy- New US Public Diplomacy Strategy in the Middle East under the Obama Administration. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, vol. 9, no. 4, pp. 36 – 58. ISSN 1937-0679.

THE PEACE CORPS PROGRAMS IN BULGARIA (1991 – 2013): GOALS AND IMPLEMENTATION

✉ **Dr. Simona Samuilova, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-1460-7503

WoS Researcher ID: AAU-6600-2020

Institute for Historical Studies

Bulgarian Academy of Sciences

1113 Sofia, Bulgaria

E- mail: samuilova@ihist.bas.bg